

tom le, hogy az olvasó a legteljesebb magyar szokásleírást tartja a kezében: nemcsak a jugoszláviai magyar, hanem egyáltalán a magyar néprajzkutatás ilyen áttekintést még nem tett közzé”.

Elvezet ezt az élményekben gazdagító művet olvasni.

Jung Károly munkájának külön kihangsúlyozandó értéke az, hogy a szinte forgatókönyvszerű kérdésekre bontott kis szakaszokban vizuálisan, népnyelvi pontossággal közli a szövegjegyzést. (Dokumentumfilmbe kívánkozó fejezetek ezek.) Jóllehet a szerző úgy jelzi, hogy a gombosi népszokásokat az első világháborútól napjainkig öleli fel ennek a korszaknak a feldolgozásával, de ahol a közlők elődjeikre hivatkoznak, akiktől a cselekvésanyag színes s színeiben még meg nem fakult részleteit hallották és átmentették a múltból a mába, olvasás közben úgy érezzük, hogy a régi Gombos utcáit járva, ahol még a megboldogult Tamaskó József is fiatalon sétálgatott, néha, ha jobban megfigyeljük a közlések zengését, azoknak időbeni mélységét, a múlt századba pillanthatunk vissza.

A bevezetőben említettem az örömteli hangú köszöntést. Most a kötet átolvasása után azt érzem, hogy erről a műről nemcsak hogy nem lehet, de az írástudónak nem is szabad hűvös hangon írni. És örülnök, hogy ezt leírhatom olyan han-

gon, amely minden szakmai kötöttség nélkül az olvasó felől hangzik el, azzal, hogy a tehetséges költőnk előljáró sorait ide zárófejezetként idézem:

„Jobb kezemen hat ujjal születtem, tehát a falumban is élő hagyomány szerint táltos volnék, vagy legalábbis garabonciás. Sámándobom nincs, gyógyítani nem tudok, a földben égő aranyat nem láttam még meg, jégesőt sem küldtem rettegő falvakra. Ehelyett elhatároztam, hogy Gombos hagyományvilágát kísérlelem meg megfigyelni és megrajzolni. Ez a szerény munka az *első lépés* (kiemelés tőlem, L. E.) ezen az úton.

Ajánlom e könyvet a gombosiaknak, akik közül kiszakadtam, a tőlük kapott életre szóló útravalóért; s a nyomasztó adósság törlesztése fejében is.”

Örülök annak, hogy ez a derék és érdemes vállalkozás az első lépés volt a dél-bácskai Duna-kanyar hagyományvilágának teljes feltárása felé. Ha szerzőnknek e mű után még mindig szerény a hangja, az nem baj, de vállalkozási kedve él, és szólítják szülőfalujának ódon falai, azért is híven, hogy akár makacsul is, de ne tágítson, mert a vén Duna és partjai is titkokat rejtegetnek. Lopja meg „a vén Iszter titkait”, és a falu régi embereit, utcáit, házait, falait újra és megint újra fogja vállatóra.

NÉVÖRZÉS ÉS HAGYOMÁNYOZÁS

MATIJEVICS LAJOS: *Kishegyes és környéke földrajzi neveinek adattára*. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1977.

Immár harmadízben íródik könyvbemutató a *Vajdaság helységeinek földrajzi nevei* c. sorozatról. Matijevics Lajos *Kishegyes és környéke földrajzi neveinek adattára* a harmadik kötete ennek a vállalkozásnak. A kishegyesi község négy tele-

pülésének: Feketicsnek, Kishegyesnek, Lovćenacnak és Újfaluinak neveit tartalmazza.

A könyv felépítésének módszere megegyezik az előző kettővel. Így erőnyei és hiányosságai is azonosak. Pozitívuma a gyűjtés módszere és a

párhuzamos — hármás — névadás: magyar—német—szerbhorvát, hiszen Szeghegy—Lovćenac német, Feketics pedig részben volt német település.

A névörző és hagyományozó lakosság különböző méretű változása a névanyag különböző változását eredményezi. Ezt az adattár kimutatja Lovćenac, illetve Feketics esetében is. A két településen visszamaradt lakosság őrzi és hagyományozza tovább a névanyagot, ezt a jövevények átvették, de új neveket is teremtenek. A két névréteg, a hagyományozott és az új lakosság alkotta nevek — mert az ideköltözőknek más nyelvük — elválnak egymástól. „Ebben az esetben — mondja Lőrincze Lajos — a természetadta nagy terepformáknak, a már művelt földeknek a régi neveit veszi át az új lakosság — természetesen a saját hangrendszerének megfelelő változással —, de a tájváltozást, a birtoklásban bekövetkező változásokat, amelynek már ő is cselekvő részese, a saját nyelvén és saját szemléletmódja szerint történő névadás követi.”

Az adatok háromnyelvűségét a könyv pozitívumaként kell kiemelni.

Ebből a könyvből is hiányzik a részletes térkép, ami „Nagyban emelte volna az adattár értékét és használhatóságát, mivel van olyan földrajzi név, ahol a meghatározás csak egy szó s így, ha csak nem helybeli az olvasó, nagyon nehéz elhelyezni a térképen az objektumot” — írta a sorozat második kötetéről Vékony László (Üzenet, 1977. 10. 614—15.). Idekivánczolgat még egy komoly észrevételem: az eddigi három kötetben összesen 221 adatközlő nevével találkoztam, aránylag sok foglalkozású egyént kérdeztek meg, de néhány használható foglalkozású kimaradt. Az adatközlők között egyetlen postás szerepel, nincs kézbesítő, rendőr is csak egy, néhány hivatalnok — kérdés, ezeknek is mi a beosztásuk? Azt hiszem, ezeket okvetlenül meg kellett volna kérdezni, mert ha igaz, hogy a földművelő ember a határ legjobb ismerője, akkor a belterületeké a postás, a kézbesítő. Ha az adatközlők között nincsenek is, lehetnének ellenőrzők ezek, mert nem történne meg olyan szarvashiba, mint amilyenek ebben a könyvben akadnak. Az 50., illetve az 57. oldalon van a Fabó Menyhért utcá-

ja, amely még Idős Frindik Péter utcájaként is szerepel. Az 57. oldalon a magyarázat: „utca, mind a két nevé az itt lakó ismert emberről kapta.” Megjegyzem, hasonló a Vladisavljev Milan utca is, hogy csak ezeket említsem. Az első esetben az Idős Frindik Péter utca név még elfogadható, hiszen a felszabadulást követő évek közismert és jelentős közéleti személyisége lakott az utcában, de a másik elnevezés megkérdőjelezhető:

1. Ilyen nevű egyén sohasem élt — így ma sem él Kishegyesen. Igaz, ebben az utcában lakik egy Menyhért utónevű egyén, de az Szabó és nem Fabó. Valaki elírta, vagy a gyűjtő, vagy az ellenőrző ...

2. Nem közismert személy, átlagpolgár, a szövetkezet traktoristája.

A Vladisavljev Milan utca esete is hasonló: az illető, akinek a nevét viseli, mezőgazdasági mérnök a szövetkezetben.

No, ez nem jelenti azt, hogy nem nevezhető el rójuk utca, de úgy érzem, a gyűjtő túl buzgó volt, ily módon és ezzel a kritériummal egy település minden lakója lehetne névadó. Ezek a gyűjtők egyéni kezdeményezéseik lehetnek, célja: minél nagyobb számú földrajzi név „gyűjtése”. „A név nem egyéni, hanem közösségi eredetű. Keletkezése legelső szakaszában ugyan feltételezhetünk egyénre visszamenő kezdeményezést, de ez csak akkor lesz eredményes a névkeletkezés szempontjából, ha az elnevező közösség szemléletével, gondolkodásmódjával is megegyezik.” (Lőrincze Lajos).

Nem tartom szerencsésnek Németh Istvánnak, az írónak ellenőrzőként való szerepeltetését sem, a jó szándéka kétségbevonhatatlan, de több mint két évtizede már nem Kishegyesen él, azóta pedig a földrajzi nevek is változtak ...

Az adattár nézegetésekor felmerül a kérdés: vajon a hivatalos utcaneveket be kell-e gyűjteni? „Való, hogy a mesterséges úton keletkezett nevek jó része — mondja Lőrincze Lajos — a művelődés- vagy helytörténeti, nyelvjárási, szövegföldrajzi, néplélektani stb. kutatásoknál vagy egyáltalán, vagy csak igen nagy kritikával átértékelve alkalmas.” Az adattárban pedig ez a névanyag nem más tudományág szempontjából, hanem önmagáért érdekes, ezért nem

mellőzhető. Ott a helyük és ott is vannak. Bárczi Géza rá is mutat fontosságukra: „A hivatalos névadás lélektana, a nevek típusai (...) szintén érdekesek, mert még ha ideigleneseknek bizonyulnak is, nyelvi realitások, azonfelül a társadalmi, politikai helyzetnek, állásfoglalásnak jellemző kifejezői.”

A könyv adattár, így természetesen a két felosztási szempont is ezt a célt szolgálja; nem rendszerezi a neveket, hiszen az meghaladja szándékát. Ez már más feldolgozó, rendszerező munkája lesz.

VIRÁG GÁBOR

MATYÓFÖLD MÚLTJA ÉS JELENE

Mezőkövesd Város Tanácsa, Mezőkövesd, 1975.

Szerkesztette: Dr. Sárközi Zoltán és dr. Sándor István.

Mezőkövesd Város Tanácsa, Mezőkövesd, 1975.

Mezőkövesd város monográfiáját lapozgatom, olvasgatom. A csaknem 800 oldalas vaskos kötettel Mezőkövesd Város Tanácsa tiszteleg az 1973-ban városi rangot kapott település előtt márványablánál is méltóbb emléket állítva ezzel a fiatal város tisztés, 700 éves múltjának, valamint az elmúlt századok során jót is, rosszat is megértő, átvészelő dolgosa, szorgos népének. Megírta a település fejlődésének rövid történetét, a tegnapiért való csüggedés helyett mindig inkább a holnapért küzdő, aggódó népének viszontagságos sorsát, Mezőkövesd Város Tanácsa példát mutatott, hogyan lehet és kell elmélyült helytörténeti ismeretekkel ápolni a haladó hagyományokat és — a szülőföld iránti szeretetre ébresztve — a tágasabb horizontú hazaszeretetre, megbecsülésére nevelni a felnövő új nemzedékeket.

A kötet négy elkülönülő részre tagolódik, mégpedig a geológiai, földrajzi; a történelmi; az antropológiai és a néprajzi részre. Am ezek a részek korántsem tantételszerű megfigyelései tárgyuknak, inkább tudósi, szülőföld iránti szeretetből összegyűjtött, feltárt adatok summázásai; tanulmányok kötetbe gyűjtött csokra, melyből kinek-kinek izlése, érdeklődése szerint fog tetszeni a „legszebb”.

Ismertetőnknek azonban nem az a célja, hogy magunk is kiválasszuk a számunkra legszebb, a nekünk leg-

jobbán tetsző dolgozatot, hanem hogy elmondjuk: Matyóföld geológiai és földrajzi viszonyainak megismerése után a kitűnően szerkesztett történelmi részből arról értesülünk, hogy Mezőkövesd neve először egy 1275-ben keltezett okiratban fordul elő, és mindjárt az első híradás — szinte az elkövetkező századok ómenjeként — arról számol be, hogy Kövesd falu az idő tájt lakatlan. Következésképpen nyilvánvaló, hogy az 1241-ben arafelé többször is elvonuló tatár hadak alapos munkát végeztek, úgyhogy az ottjártukat követő három és fél évtized még arra sem volt elegendő, hogy az előttiük meglevő régi állapotok visszaállítása megkezdődjék.

A település újra Mátyás király idejében kezd virágozni. Békés fejlődése azonban alig tartott egy évszázadig. Eger várának 1596. évi elesével ugyanis Kövesd is elpusztult, és csaknem egy egész századon át ismét néptelen maradt. Másodszori újraedése a XVII. század utolsó negyedében kezdődött, ám alighogy elkezdődött, máris a kuruc szabadságharc fegyverzaja szakasztotta félbe és csak a szatmári béke megkötése után folytatódhatott igazán az újjáalakulás nagy munkája. Ezt követően állapotodott meg véglegesen a település lakossága is, és formálódtak ki azok a tényezők, amelyek végül is egy sajátos etnikai csoport, a matyók kialakulását eredményezték.